

IV. SZAKASZ
TIZENNEGYEDIK FEJEZET
MAROSSZÉK

263. §

Marosszék, latinul *Sedes Marosiensis*, németül *Der Maroscher Stuhl*, északról Torda vármegye (2. 71. §) határaival érintkezik, keletről a Gyergyószékből lenyúló hegyekkel és erdőkkel meg Udvarhelyszékkal, délről Küküllő vármegyével, nyugatról szintén Torda vármegyével, a Maros mentén. Területén, amelyen hegyek és völgyek, erdők és mezők váltakoznak, s amelyet a Maros, Küküllő, Nyárad folyók és kisebb patakok öntöznek, bőségesen terem gabonát, bort, gyümölcsöt, barmokat és különféle, az emberi használatra való dolgokat, amelyekkel gazdagon ellátja a székely-magyar, a székelyek harmadrészét kitevő román és a kevés zsidó lakosságot.

I. Elnevezését a szék a Marosnak, másoktól Marusnak hívott folyótól nyerte, amelynek keleti partján helyezkednek el a széknek egyes helységei: Szentgyörgy, Marosvásárhely város, Meggyesfalva, Nyáradtő; mások viszont átléptek a Maroson, és a nyugati oldalán telepedtek meg, mint amilyenek Udvarfalva, Szentanna, Remeteszeg, Egerszeg, tovább pedig, a mezősegi részen Mezőbánd, Mezőmadaras, Mezőkövesd.

A Kis-Küküllő (2. 54. §. 2.) északkeletről délnyugatra tartva, Marosszék délkeleti határát képezi, s északnyugati partján ezek a falvak terjeszkednek: Szováta, amely alábocsátja az azonos nevű patakocskát a Küküllőbe, alatta Sóvárád, Kibéd, Makfalva, Atosfalva, Csogfalva, Erdőszentgyörgy, Havadtő, Gyalakuta, Kelementelke, amelyet Küküllő vármegye (2. 54. §) falvai fogadnak.

A Nyárad–Timonnál (*Imag. Nov. Hung. XI. fejezet*) Naradum – két ágból ered, s ezért eredeténél a Nagy- és Kis-Nyárad névre hallgat. A Kis-Nyárad mellett, amely keletebbre esik, helyezkednek el Remete, Magyarós, Bere, Torposzló, Seprőd, Kisfalud³⁴⁸⁷, Andrásfalva. A Nagy-Nyárad, a Kis-Nyáradhoz hasonlóan, eredetét a Gyergyószéket ettől elválasztó hegyekben veszi, és délre tart; körzetében ezeket a falvakat találja: Köszvényes, Mikháza. A két patak végül Szereda mezőváros fölött egyesül; alább, a Nyárad mellett kerül el Demeterfalva, Siketfalva, Gálfalva, Szentlászló, Bálintfalva, Backamadaras, amely mellett a folyó keletről nyugatra kanyarog, egészen addig, amíg a Marosba ömlik, és így nem a Küküllővel alkot felszízetet, amint Timon (*Imag. Nov. Hung. XI. fejezet*) vélte, hanem a Marossal. Backamadaras alatt vannak Szentbenedek, Ákosfalva, Cserefalva, Folyfalva, Karácsonfalva, Csiba, Káposztásszentmiklós, Ilencfalva, Lukafalva, Fintaháza, amely mellett a folyó kanyart ír le, Lőrincfalva és Nyáradtő, vagyis latinul Radix Nyáradí. Szintén a *Nyárad teriben* helyezkednek el, mégpedig a torkolattól a forrás felé haladva, a Küküllő vármegyei Teremiújfalva, [majd] Somosd, Kisgörgény, Vaja, Harasztkerék, Szentlélek, Szentháromság, Adorján. E falvak közül nem mindegyiknek tapostuk az utcáit, de amit írunk, abban kitanítottak derék emberek jelentései. Ez az a szék, amelyet Reichersdorfer³⁴⁸⁸ Marcus Zeeknek nevez.

2. A Nyárad két ága körül természetlenebb talajt művelnek, de a legtöbb más helyen a gabona elég kövér. Némely falvakban és főként a marosvásárhelyi területen igen sok és kiváló dohány terem, amelyet Erdély csaknem minden vidékén árusítanak. Ennek a növénynek (*Nicotiana*) a termesztése az előző évszázad közepén még alig volt ismeretes Erdélyben, élvezetét pedig, amint rámutattunk (1. 67. §. 3.), igen szigorú törvény tilalmazta. Mégis, ugyanannak az évszázadnak a vége felé nemcsak hogy ez a törvény már nem volt érvényben, hanem ellenkezőleg, 1697-ben az országgyűlésen³⁴⁸⁹ határozatba ment, hogy a dohány termesztése mindenkinek szabad, ellenben árusítása a piacon és a falvakban három évig senkinek sem szabad, kivéve a görög Zoltán Jánost és társait, akik ezért a jogért egy pénzösszeget fizettek az ország különféle szükségleteire. Ezért azok, akik termelték, titokban árusították, hogy elkerüljék az elkobzás büntetését. Némely faluban a serény lakosok hagyománytermesztéssel foglalkoznak, így Ilencfalván, Lukafalván, Lőrincfalván stb.

3. A jelentősebb erdők ebben a székben a *Bogát* és a *Bekes*. A *Bekes* nincs messze Mikháztól; Timon (*Imag. Nov. Hung. XI. fejezet*) azt írja, hogy a tövében van Schallum Kereszturum, vagyis Sallyókeresztúr, és a Mantelumhoz közeli Szentanna falu. E szavak teljességgel elhibáztak: Sajó ugyanis ebben a székben nincs, hanem Selye, Szentanna pedig teljes nevén Szeredaszentanna. Hogy hol van és miféle az a Mantelum, nem tudom.^{3489a}

4. Mind a székelyekről, mind pedig a többi lakosról újra el kell mondani azt, amit a 2. 187. és 189. §-ban írtunk. Nem kevés a száma a mágnás családoknak, amelyeknek ebben a székben birtok jutott osztályrészül. A nemesek társasága népes. Mivel valamennyit nem tudjuk megnevezni, azokról is hallgatunk, akiket fel tudnánk sorolni, hogy meg ne sértsük a többiekét. A [z 1770. évi] *Titularis Dacia* (24, 35.) megemlíti néhány kiválót az előkelők és a tisztviselők közül. Ennek a széknek az állhatatosságáról, vitézségéről és hűségéről dicsőreleg szól a nagy hírű Bethlen Farkas (*i. m. X. 789.*).

264. §

A széket a főkirálybíró vezeti, két vicekirálybíróval és a tekintetes Folytonos Tábla assessoraival. Az Folytonos Tábla elnöke a főkirálybíró. Tényleges assessor tizenkettő van, beleértve ebbe a számba a két alkirálybíró, a két királyi perceptort, a fő- és az aljegyzőt, az orvosdokort és az öt rendes assessor. Számfeletti szintén tizenkettő van. A Táblánál szolgál két táblai írnok, ügyészek, valamint a dullók, akik a szolgabírók helyét töltik be.

265. §

Mivel a szék kiterjedt, két járásra oszlik, mégpedig a felső és az alsó járásra. Mindkettő egyetlen főkirálybíróra van bízva, de külön-külön saját királybírójuk és királyi perceptoruk van. Megelégedve a széknek ezzel a felosztásával, először az alsó járásról fogunk írni, azután a felsőről.

³⁴⁸⁷ Valójában: Nyárádszentimre. (*Szerk. megj.*)

³⁴⁸⁸ Schwandtnerél: *Script.* I. 786.

³⁴⁸⁹ EOE XXI. nem ír erről.

^{3489a} *Kendő*. Latinul ez: *Mantele*. (*Szerk. megj.*)

Benkő József: Erdély

MAROSVÁSÁRHELY VÁROS

266. §

Az alsó járás egy szabad királyi várossal büszkélkedik, amelynek a neve Marosvásárhely. A Maros keleti partján helyezkedik el, s egykor hat faluból összeolvadt mezőváros volt, az 1616. évben pedig elnyerte a szabad királyi város méltóságát. A város értékét emeli a kellemes fekvés, az áru piac, a templomok, a Királyi Törvénytábla ülései, a marosszéki Folytonos Tábla épülete, a városi tanács, a helvét hitűek kollégiuma, Szent Ferenc szigorú rendjének székháza, úgyszintén a Szent Ferenc-rendi konventuális atyáké, valamint a katonai helyőrség.

1. Amíg mezőváros volt, a várost Székelyvásárhelynek, latinul Forum Sicularumnak hívták; ezt jól meg kell jegyezni az erdélyi történetírók megértése végett. Az elnevezés okát közöltük (Első rész [Transsilvania generalis]).

A mezőváros nagyon régi időben, hat faluból olvadt össze, amelyeknek a neve: Nagyszásvári (másként Felsőzásvári), Kisszásvári (másként Alsózásvári), Székelyfalva, Gurdásfalva, Benefalva^{3489b}, Kisfalud. Ezeknek a lakosai önként egyetlen közösségbe tömörültek, testületüket is egybekapcsolták, és a személyek száma szerint osztották fel. Végül amikor a mezővárosiak meggyűlölték a fegyvert, megszerezték a szabad királyi város jogát Bethlen Gábor fejedelemtől; ezt mutatja az 1616. április 29-én kibocsátott ünnepélyes oklevél, amelyet az említett fejedelem és kancellárja, Pétsi Simon írt alá, továbbá titkára, Bölöni Gáspár. Ettől az időtől Marosvásárhelynek (azaz latinul Marusii Forum) nevezik, de némelyek, akik latin szavakat gyártanak, Agropolisnak mondják; Bethlen Farkas szerint az Agropolis az *agora* = vásárhely és *polis* = város görög szavakból lett. Erdély többi királyi városában minden polgár, még a mágnások is, mint tudjuk, adózás alá esett. Ezen a téren az a sajátos, hogy mintegy húsz olyan nemesi telek van itt, amelyeknek a nemes tulajdonosai egyáltalán nem esnek adózás alá, mint ahogy ezt megtudtam Bányai Lázár úrtól, a város nagytekintélyű jegyzőjétől.

2. A város egyik része dombos helyen, a másik ez alatt, sík területen fekszik; ezért Bonbardus (*i. m.* 356.) és vele Szászky (*i. m.* 515.) két mezővárosról beszélt, de egy kicsit tévedett. Mert azonkívül, hogy kiváltságos város helyett mezővárosnak nevezte, úgy vélekedett, hogy az egész dombon helyezkedik el, és meglehetősen erős vár övezi, sőt, az egész város szerény területét körülveszi a vár. Ez [valójában] a helvét vallásúak templomát foglalja magában, a helyőrség katonai parancsnokának a székházát és még néhány épületet. A helység kellemességét növelik a polgárok szőlősei: a *Nagyhegy*, *Trébely*, *Unomáj*, *Bodonhegy* és *Kishegy*, továbbá a *Királykútja* és a *Papok csorgója* nevű források.

3. Mielőtt a nemes Királyi Táblát idehelyezték volna, igen gazdag volt a piac, mely dicséretre ma sem érdemtelen. Nagyvásárt négyet tart: január, május, június és november hónapban, hetipiácot pedig csütörtöki napokon. Négy nevezetesebb utcája van: a *Poklos utca*, *Szentkirály utca*, *Szentgyörgy utca* és *Szentmiklós utca*. A lakosok elég sokan vannak: 1766-ban, a város összes vallásának a számbavétele alkalmával találtak 441 családfőt, családjának 413-at, gyermekeik száma 1027; özvegyek: 149; ezek gyermekei: 176; szolgák: 59; szolgálók: 90; cigányok: 40. Nincsenek

^{3489b} L. 421a. jegyzet. (Szerk. megj.)

³⁴⁹⁰ A Megjegyzés nincs benne mindegyik másolatban, pl. a Ms.

ideértve az idegenek, akik vagy a Királyi Táblához, vagy a kollégiumhoz, vagy a katonai helyőrséghez tartoznak.

4. A templomok közül kitűnik a várbéli, amely a helvét vallásúakat szolgálja; díszesre épült a piactéri plebániatemplom is, ehhez a Jézus-társasági atyáknak Boér Simon, Fogaras-vidék főkapitánya saját lakását adta át megtelepedés céljára, amikor a jelen évszázad kezdetén bebocsátást nyertek ebbe a városba.

5. A tekintetes Királyi Törvénytáblát 1754 novemberében, Medgyesről helyezték ide. Amikor, meghatározott időközökben, törvényt ülnek, itt naponta nagy a sokasága a mágnásoknak, nemeseknek és mindenféle rendű embereknek. (Erre nézve többet l. 1. 193. §.)

6. A reformátusok kollégiuma népes tanulni vágyó polgárokban. Állapotát, tanárait (kivéve a nagy hírű Szabó Sámuel, akit újabban neveztek ki az igen híres Intze István helyébe a filozófia és a matézis professzorává) stb. stb. leírtuk (Első rész [Transsilvania generalis]). Ennek a tanintézetnek a külső falai a felséges császári udvar kegyes engedélye folytán immár új formát fognak kapni. A tanulóifjúság azért örvend, mivel méltóságos római szent bírodalmi gróf széki Teleki József cs. kir. kamarás, a Királyi Tábla tényleges assessora és ebben az Athenaeumban a tudományok kurátora, állattani múzeumát Szebenből ebbe a városba helyezte át, ahol ily módon a természetrajz fáklyája világoskodik.

7. A reformált Ferenc-rendi atyák 1740 táján jutottak itt rendházhoz, hiába ellenezték a konventuális atyák. Lakótelkük régebben a református vallású Nemes Jánosé volt; ez vagyonelosztás útján egy Klementsits nevű polgár feleségének jutott, akitől az atyákra szállott át.

8. A Szent Ferenc-rendi konventuális (közönségesen minoritáknak hívott) atyák 1737 körül jöttek a városba, és megszerezték Szeles Mihály városi jegyző telkét.

9. A katonai helyőrség a várat tartja megszállva, és ugyanott van a lakása is.

Megjegyzés:³⁴⁹⁰ Az Úr 1706. évében, március hó 28-án Marosvásárhelyt a fejedelem önagsága a jeles Forró Györgyöt és rajta keresztül fiait, Pétert...³⁴⁹¹ és mindkét nembéli valamennyi ivadékaikat kegyesen megnemesíti, aminek jeléül megfontolt lélekkel, biztos tudással és nagylelkűségével kegyesen ezt a címet, vagyis nemesi jelvényt adta: „Égszínké, háromszög alakú pajzs, amelynek mezejében vagy udvarában egy egész ember áll hófehér ruhában, bal kezével botra támaszkodva; jobbában pedig érett búzakévelyalábot látszik tartani; a pajzs fölé zárt sisak van helyezve”, stb. (Az erdélyi egyházmegye károlyfejérvári székesegyháza káptalanjának oklevelei, a 2. számú, Forró-féle kisebb másolatból.)

267. §

Az alsó járásban 66 falu van: Agárd, Ákosfalva, Backamadaras, Bálintfalva, Bárdos, Bazéd, Bergenye, Bós, Bő, Csávás, Csejd, Cserefalva, Csiba, Csittszentiván, Egerszeg, Fele, Folyfalva, Galambod, Gálfalva, Hagymásbodon, Harcó, Hídvég, Ikland, Jedd, Kál, Kakasd, Káposztásszentmiklós, Karáconfalva, Kebele, Kebeleszentiván, Kisfalud, Koronka, Kölpény, Lekence, Malomfalva, Maroskeresztúr, Maroszentgyörgy, Meggyesfalva, Ménes, Mezőbánd,

217-ből is hiányzik.

³⁴⁹¹ Bár többes számot ír, a többi Forró fiú neve hiányzik.

Mezőmadaras, Mezőkövesd, Moson, Nagyernye, Názánfalva, Nyárádtő, Nyomát, Panit, Remeteszeg, Sámsond, Sárd, Sósptak, Szabad, Szabéd, Száltelek, Szentanna, Szentbenedek, Szentkirály, Szentlászló, Székes, Szentlőrinc, Tófalva, Tompa, Udvarfalva, Uraj birtokrész, Vece.

1. Backamadaras: így nevezték el a *Backa* nevű szőlőhegyről, amelyen kívül nevezetes a *Dondor* és a *Bongor*³⁴⁹² nevű domb. Itt készülnek a dohányhoz a pipák.

2. Harcóc: innen írja előnevét a nemes Gálfalvi család.

3. Hídvég, a város mellett; a kikötő főként Lázár-érdekeltség.

4. Kál előnevet ad a Kun és a Nagy nevű nemeseknek.

5. Koronka, vagyis latinul Corolla (mert úgy véljük, hogy a dáko-szlavón *Korunkából* lett).³⁴⁹³ Nem utolsó rangú falu; nagyobb részben Toldalagi-birtok. És jöllehet a nemes Toldalagi család *nagyercseinek* írja magát, Mihályt mégis a *koronkai* előnévvel írva találom; az előző korban ugyanis többen az előkelők közül azt a helységet viselték előnevükben, ahol születtek, vagy ahol birtokuk nagyobb része volt. Bárá Mikola (*i. m.* 125.) dicséri ebből a családból a néhai méltóságos Toldalagi Jánost, Doboka vármegye egykori ispánját, úgyszintén Ferencet, aki Apafi Katalinnal szülője volt Jánosnak, a néhai guberniumi tanácsosnak és Torda vármegye fő elöljárójának, valamint András. A többieket I. Mikolánál, *i. h.* Jelenleg méltóságos gróf Toldalagi László tényleges assessoraként a tekintetes Királyi Tábla fényessége, míg gróf Toldalagi Ferenc úr a marosvásárhelyi református kollégium gondját viseli. Végül: ez a nemzetség számos előkelő családdal, a Bethlenekkel, Torotzkaiakkal, Dániekkal, Lázárokkal stb. áll rokonságban.

6. Marosszentgyörgy, közönségesen Cigányszentgyörgy, Marosvásárhely városa fölött helyezkedik el; Bonbardus (*i. m.* 356.) dicséri gróf Petki kastélya miatt.

7. Meggyesfalva Marosvásárhely alatt régebben a Bálintith-és Kornis-kastéllal büszkélkedett, most talán a Lázár-kastéllal.

8. Mezőbánd, régebben Bándfalva, Timonnál (*Imag. Nov. Hung.* XI. fejezet) talán a nyomdász hibájából *Jundum*, néhány elpusztult falu, mégpedig Székelygerebenes, Adosfalva, Sugófalva, Kistelek, Kincsesfalva, Csütmöd és maga Mezőbánd megmaradt lakosaiból alakult ki, s ezért kiterjedt területet művel meg, amely számos mágnás és nemes uralmának van alávetve.

9. Mezőmadaras Timonnál (*Imag. Nov. Hung.* XI. fejezet) *Campestris auceps* névre hallgat, pedig nem *madarász*, vagyis latinul *auceps*, hanem Madaras, tehát *Aves habens* a helyes alak. A birtokosok: gróf Bethlen meg a Sándor, Medve, Ladányi, Szalai stb. nemescsaládok.

10. Nyárádtő, vagyis latinul Nyárádi radix.

11. Názánfalva, latinul Názánai pagus, régi székely névvel büszkélkedik, ami kitűnik a 218. §. 1-nél mondottakból.

268. §

A szék felső járásában az egyedüli mezőváros a Szereda, latinul *Mercurium* nevezetű (l. 2. 1. §), falu pedig 60 tartozik ide,³⁴⁹⁴ mégpedig: Abod, Andrásfalva, Atosfalva, Bede, Bere, Berekeresztúr,

Buzaháza, Csikfalva, Csikszentmárton, Csóka, Csókfalva, Deményháza, Demeterfalva, Ehed, Erdőszentgyörgy, Fintaháza, Gyalakuta, Geges, Göcs, Harasztkerék, Havad, Havadtő, Hódos, Ilencfalva, Iszló, Jobbágyfalva, Jobbágytelke, Kelementelke, Kendő, Kisadorján, Kisgörgény, Kibéd, Köszvényes, Lőrincfalva, Lukafalva, Magyaros, Mája, Makfalva, Márkod, Mikháza, Nagyadorján, Remete, Rigmány, Selye, Seprőd, Somosd, Sóvárád, Süketfalva, Szentanna, Szentháromság, Szentimre, Szentistván, Szentlélek, Szentsimon, Szereda, Szováta, Szövérd, Torposzló, Vadad, Vadasd, Vaja.

Megjegyzés. Magyarországon is van Csókfalva nevű falu, nem messze fekszik Eperjestől.

1. Szeredát a korábbi időkben Marosszeredának hívták, és egyike volt a taxás mezővárosoknak, amit a diétai cikkelyek mutatnak. Jelenleg gúnyosan *Szegényszeredának* hívják (vagyis latinul *Miserum Mercurium*). Marosszéknek székháza van itt: ez mintegy útmutató, amely arra a feltételezésre vezet, hogy hajdan ez volt a székek az első mezővárosa.

2. Berekeresztúr nevezetes a népes egyházközségről (l. 2. 269b. §). A nemes Kereszturi család *berekeresztúri*nak írja magát (vö. 2. 268. §. 9.).

3. Buzaháza, vagyis latinul *Tritici domus*, úgy tűnik, hogy a nevében nem valami jó előjelet visel, mert a régiségtől már elkopott közmondás szerint Marosszék -háza névvégződésű falvai nem nagyon bővelkednek a kenyérben.

4. Csikszentmártont nem ok nélkül hívják Marosszentmártonnak, megkülönböztetésül a csíkszéki Szentmártontól (2. 251. §. 13.). Csíkszék szentekről elnevezett falvainak ugyanis az a sajátosságuk, hogy a szék nevét is viselik elől, például Csikszentimre, Csikszentkirály stb., mert ezáltal megkülönböztethetők Erdély más, azonos nevű falvaitól; saját területükön belül viszont róluk beszélve, a lakosoknak nincs miért előretenniük ezt.

5. Erdőszentgyörgy a Kendeffi- és Rhédei-kastéllal ékeskedik.

6. Gyalakuta, azaz latinul *Gyalae puteus*, amely a Kis-Küküllő (1. 29. §. 4.) mellett fekszik, onnan szerezte neve hírességét, hogy a méltóságos gróf Lázár család liber báróként *gyalakutainak* írja magát. Ezt és ami a híres Lázár nemzetségről elmondandónak számított, előadtuk (1. 280. §. 37.).

Megjegyzés:³⁴⁹⁵ A gyalakutai református templomban fekszik eltemetve néhai méltóságos Lázár György, akit Kemény János katonái 1660. november 29. napján kegyetlenül meggyilkoltak. L. Nemes János *Naplóját* az 1660. év ugyanazon napjára és a január 11–16. napot az 1661. évre;³⁴⁹⁶ ugyanott nyugszik a maga korában jeles nemes Gáspár János.

7. Harasztkerék, vagyis latinul *Dumi circulus* vagy *orbis*. Nagyvásárait a Boldogságos Szűz Mária mennybemenetelének ünnepén³⁴⁹⁷ tartja. Híres a dinnyeárúsításról.

8. Kibédet 1709-ben a Rákóczi-förgeteg kifosztotta, felégette, lemészárolta (l. Cserei, *i. m.* 427.).

9. Magyaros, vagyis latinul *Nuces avellanas habens*, és a körülötte fekvő falvak, mégpedig Bere, Berekeresztúr, Kendő,

³⁴⁹² *Bondor* szőlőhegy. (*Szerk. megj.*)

³⁴⁹³ Eredete ismeretlen, vö. bolgár *Koronka*: személynév.

³⁴⁹⁴ Benkő nem 60, hanem 61 falut sorol fel, mert a listára felvette Nyárádszeredát [mint falut] is.

³⁴⁹⁵ A Megjegyzés nincs benne mindegyik másolatban, pl. a Ms. 217-ből is hiányzik.

³⁴⁹⁶ Ms. 614. 39, 41.

³⁴⁹⁷ Augusztus 15.

Benkő József: Erdély

Mája, Márkod stb. híresek gyümölcsükről, főként almájukról és körtéjükéről, amelyek egész télen át romlatlanul és ízesen megmaradnak.

10. Makfalva (2. 193. §. 1.) nagyvásárai becsületére válnak.

11. Mikháza nevezetes a szigorú ferences atyák rendházáról. A Nyárad folyó mellett fekszik. (L. *Appr. Const.* I. I. 5.)

12. Selye, valamint Ehed, Csóka és más falvak ezen a vidéken cseresznyét termesztnek.

13. Sóvárád *szuszékokat*³⁴⁹⁸ gyárt.

14. Szováta mellett volt egy, egy hegy tövében található sós tó, amely 1761-ben, amikor a töltések átszakadtak, egészében a Küküllő vizébe zúdult, s a halakat elpusztította (I. Fridvaldszky: *Miner.* 169.).³⁴⁹⁹

15. Szentháromság, vagyis latinul Sancta trinitas, korábbi neve eltorzult szóval *Szent Rontás*³⁵⁰⁰ volt, latinul Sancti destructio, amiről Timon ezt mondja (*Imag. Nov. Hung.* XI. fejezet): „A legszentebb Háromság faluját valami elvetemült emberek a szentek veszedelmének nevezték el.” A falu nevezetes, s nemesekkel büszkélkedik, akik közül a jeles Szeredai család szentháromságának írja magát. (Vö. 2. 270. §.)

16. Szentlélek, vagyis latinul Sanctus Spiritus a neve a korábban Szentgerice, vagyis Sanctus turtur nevű falunak. Ezért Szegedi (*Trip. Jur. Ung. Tyr.* III. 152.) ezt írta: „Szent Gerlicét a katolikusok Szent Léleknak, Szent Rontást a katolikusok Szent Háromságának nevezik, e két nevet ugyanis az eretnokség elferdítette.” A Szentgerice^{3500a} név ma sem ment ki teljesen a használatból.

17. Torposzló bővelkedik kosárkötőkben.

18. Vadad Havadtő és Szentháromság között fekszik.

Megjegyzés: A teljes széknek van két mezővárosa és 126 faluja. Tehát Büsching adatait (*z. m.* III. 158.) meg kell toldani három faluval.

EGYHÁZI ÜGYEK

269. §

Ennek a széknek a járásaiban négy vallás virul:

[269a. §]

I. A római katolikusnak tíz egyházközsége van (1766-ban kilencet számoltak össze).

a. A katolikus anyaegyházak ezek: Bő (amely korábban a Jézus-társasági atyáké volt, mint a marosvásárhelyi is), Ernye, Hódos, Kál, Kőszvényes, Marosszentgyörgy (amelyet a szigorú Ferenc-rendi atyák igazgatnak), Marosvásárhely, Sámsond, Szentháromság és Szováta. Ebben a főesperesi kerületben, amelynek Marosszéki a neve, az 1766-os népszámlálás alkalmával az anyaegyházakban találtak 1182 férfit, 1166 nőt, a leányegyházakban 1327 férfit, 1317 nőt.

b. Szentháromság falu (2. 268. §. 15.) katolikus és unitárius lakosai között kevés évvel ezelőtt viszály támadt; ezt tanúsítja az 1752. július 27-én Bécsben kiadott, a felsőleges Királyi Guberniumhoz intézett kegyelmes császári rendelet másolata, amelynek a tartalma ez volt: „Nem tetszett hallanunk mindazt, ami a székelly Marosszék Szent Rontás nevű falujában lévő templomnál történt, amelyet a katolikusok elfoglaltak, kevéssel utóbb pedig

az antitrinitáriusok módfelett arcátlanul és sietősen visszafoglaltak. Ezért komolyan megparancsoljuk nektek, hogy amíg azt az egyházat (templomot), mégpedig azt, amelybe az úgynevezett antitrinitáriusok (közönségesen unitáriusok, 1. 243. §. 6–7.) botránys s a hazai törvényektől is tiltott tumultust keltve, behatoltak, zárassátok be, és egészen addig tartásotok zár alatt, amíg erről a pártatlan vizsgálat eredményét élénk terjesztik, és kibocsátjuk kegyelmes döntésünket. Legyen komoly gondotok és örködésetek, hogy a jövőben ne forduljanak elő ilyen kellemetlen, a haza belső nyugalmit megzavaró esetek, s az abban a fejedelemségben bevett vallások valamelyik templomát az ezutániban erőszakkal elfoglalni senki se merészelje, annál is kevésbé, mivel hasonló esetekben az eljárás útját-módját a hazai törvények világosan előírják.” A templom végül is a katolikusoké lett.

[269b. §]

II. A református vallás 56 anyaegyháznak örvend.

a. A helvét valláshoz tartozó egyházközségek listája (nehány hozzájuk csatolt leányegyházzal együtt) s a lélekszámmal, amelyet az 1766-os összeírás talált a marosi egyházmegyében, így fest:

1) Marosvásárhely: férfi 1051, nő 1113; 2) Mezőmadaras: 188, 221; 3) Harcó: 40, 47; 4) Panit vagy Panid: 271, 272; 5) Csittszentiván, Malomfalva: 145, 144; 6) Bergenye: 104, 89; 7) Mezőbánd, Száltelek: 144, 152; 8) Sámsond, Lekence (valamint Rücs, Pagocsa Torda vármegyéből): 155, 160; 9) Fele, Szabéd, Ménes: 190, 163; 10) Kölpény: 156, 124; 11) Mezőkövesd: 62, 64; 12) Szentkirály, Hídvég, Názánfalva, Egerszeg, Remeteszeg: 126, 113; 13) Somosd, Csóka: 229, 222; 14) Fintaháza: 68, 84; 15) Káposztásszentmiklós, Csiba: 191, 175; 16) Lukafalva, Ilencfalva: 210, 187; 17) Lőrincfalva: 78, 103; 18) Maroskeresztúr, Nyárádtő: 88, 92; 19) Kakasd, Meggyesfalva: 56, 66; 20) Hagymásbodon (régen Bikás-): 29, 42; 21) Galambod: 44, 50; 22) Karácsonfalva, Folyfalva: 211, 186; 23) Mezőcsávás: 125, 124; 24) Nyárádszentdemeter, Ákosfalva, Cserefalva: 293, 265; 25) Backamadaras, Szentlászló, Nyomat: 223, 236; 26) Harasztkerék: 161, 168; 27) Szövérd: 115, 111; 28) Kelementelke: 95, 88; 29) Erdőszentgyörgy, Havadtő: 286, 258; 30) Gyalakuta, Bodos: 219, 204; 31) Vaja, Göcs, Kisgörgény: 345, 359; 32) Kebeleszentiván, Bós, Agárd: 109, 109; 33) Nagyernye: 137, 150; 34) Bő, Moson: 65, 59; 35) Csej: 89, 76; 36) Koronka: 120, 115; 37) Udvarfalva: 142, 153; 38) Székes: 172, 146; 39) Szereda mezőváros, Andrásfalva: 114, 98; 40) Ikland, Kál, Vadad, Iszló: 160, 170; 41) Tompa, Sárd, Gálfalva: 160, 170; 42) Jedd, Marosszentgyörgy: 167, 175; 43) Csikfalva, Buzaháza, Csikszentmárton, Jobbágyfalva: 107, 122; 44) Szentimre, Torposzló, Seprőd: 238, 242; 45) Geges: 145, 134; 46) Havad, Kis- és Nagyadorján: 210, 197; 47) Szeredaszentanna, Süketfalva, Demeterfalva: 309, 179; 48) Sóvárád: 333, 332; 49) Selye: 113, 139; 50) Berekeresztúr, Magyarós, Bere, Kendő, Márkod, Mája: 673, 666; 51) Szentsimon, Rigmány: 131, 142; 52) Makfalva, Abod: 332, 296; 53) Kibéd: 462, 423; 54) Szentgerlice, Szentháromság: 155, 179; 55) Szentistván, Atosfalva, Csókfalva: 226, 203; 56) Vadasd, Bede: 199, 276.

³⁴⁹⁸ A szót Benkő magyarul is, latinul is közli.

³⁴⁹⁹ Fridvaldszky nem említi *Szovátát*, hanem *Parajdról* és környékéről ír.

³⁵⁰⁰ A *Rontás* nem egyéb, mint a *Trinitas* > *Trontas* eltorzult alakja.

^{3500a} Valójában a *Sancta Gracia* eltorzult alakja. (*Szerk. megj.*)

Az egyházak között legvirágzóbb – a marosvásárhelyi után – a hat egyesült faluból álló berekeresztúri; ezeket a következő egyszerű hexamerus foglalja magában: Márkod, Mája, Bere, Magyaros, Bere (Kendő), Keresztúr.

b. A marosvásárhelyi egyházközség lelkipásztorai – akiknek a neve nem enyészett el – ezek voltak: Götsi Máté, aki 1571-től szuperintendens is volt. Szilvási János (1. 271. §. 25.) 1586-tól. Piskolti Fabricius Mátyás 1597-től. Batizi János (1602-től), aki a marosszéki egyházmegye esperese is volt. Kőrösi Pál 1627-ben. Tiszabétsi István 1633-ban, az egyházmegye esperese. Veresmarti Gáspár 1642-ben, az egyházmegye esperese. Bihari György 1643-ban. Kocsárdi Miklós 1648-ban. Kézdivásárhelyi Péter 1649-ben, az egyházmegye esperese. Szentmiklósi Tóth Mihály 1651-től (róla l. 1. 275. §). Naményi Mihály 1660-ban. Dévai János is 1660-tól. Szentgyörgyi György 1678-ban. Enyedi István, aki azután enyedi professzor lett, 1691-ben. Zilahai István 1691-ben. Falfalusi József 1692-ben, az egyházmegye esperese volt. Nádudvari Péter 1700-ban, szászvárosi lelkész lett. Thabai András 1705-ben. Szokolyai István 1716-ban, az egyházmegye esperese. Dezső Mihály 1721-ben. Kaprontzai György szintén 1721-ben. Bonyhai Simon György, nagy hírű férfi, 1729-ben szuperintendens, káplánjai: a) Albisi Wass Gábor 1730-ban (1. 280. §. 61.); b) Zágoni Aranka György 1732-ben, a püspökség főjegyzője; c) Benkő Ferenc 1734-ben. Ugyanez a Benkő Ferenc tényleges lelkész 1738-tól, meghalt 1745-ben. Berkes István 1745-ben. Zágoni Aranka György Szék mezőváros lelkészéből 1746-tól, majd ugyanő visszament Székbe 1755-ben, az erdélyi helvét vallású egyházközségek szuperintendense lett 1765-ben (l. 1. 233. §, ahol a szuperintendensekről, és 1. 280. §, ahol a XVIII. századi tudós férfiakról szólunk). Basa István Erdélyben tanult, mégis megválasztották 1749-től. Borosnyai Lukács János 1751-től, akit méltán megdicsértünk az udvarhelyi gimnázium tanárai között is, a szuperintendensek között is, a tudósok között is (1. 233. §. 3., 261. §. 3., 280. §. 9.). Segédpapok voltak: a) Nemes Gábor 1752-től; b) Katsó István 1755-től. Nemes Gábort kinevezték tényleges lelkésszé 1755-ben, s a szent hivatalt a leghívebben látja el. E nagytiszteletű és nagy hírű férfiú jóindulatának köszönjük ezt a névsort. Katsó István 1760-ban. Borosnyai Lukács Simeont, Jánosnak, a szuperintendensnek a fiát, Nemes Gábor társát a szent tisztségben, máshol megdicsértük. Amikor a főtiszteletű és nagy hírű férfiú lemondott a főjegyzői tisztségről, amelyet a helvét vallásúak általános zsinatján kellett volna betöltenie (hiába ellenkezett a méltóságos főkonzisztórium), hivatali utódjául választotta a főtiszteletű és nagy hírű Eperjesi Zsigmondot, a gálfalvi (2. 63. §. 8.) egyházközség lelkészét. Az ebben a városban ezelőtt 200 évvel, egy Sásvári nevű jámbor férfitől alapított ispotálynak is saját temploma van, ahol igen sok lelkész működött, de ezek közül előttünk nem ismeretesek mások, csak az időben közelebbiek: egy bizonyos Kajántói, majd Ormányi, Horváth János, Borosnyai Lukács Simeon, akitől az imént már megemlékeztünk, Bőjte Mózes. Jelenleg Borosnyai Lukács György, szintén Jánosnak a fia.

[269c. §]

III. Az unitáriusoknak 13 egyházközségük van.

Maroszáéken az unitáriusoknak is van egyházkörük, amely a következő egyházközségekből áll: Szabéd, Harcóc, Szentkirály, Ikland, Kál, Vadad, Iszló, Csikszentmárton, Szentlászló, Szentgerice (l. 2. 268. §. 16.) vagy Szentgelice, Csokjaka (talán másként Csóka),³⁵⁰¹ Adorján, Nyomát. Ezekben az anyaegyházakon kívül van kilenc leányegyház is. 1766-ban ezekben az egyházközségekben együttesen összeszámláltak 700 családapat és családanyát, a lélekszám 2202.

[269d. §]

IV. Az egyesült és nem egyesült görög rítus. A görög szertartású egyesült románok esperességét ebben a székben iklandinak nevezik. A nem egyesülteknek is van (számomra ismeretlen elnevezésű) esperesi kerületük.

1761-ben a szék két járásában a románoknak volt 36 templomuk, 50 papjuk, 60 tanítójuk, kántoruk és harangozójuk; összeszámláltak köztük 2030 családot, 11 577 lélekkel.

MŰVELŐDÉSI ÜGYEK

270. §

Ebben a székben két művelődési központot találunk, egy egyházit, mégpedig a helvét vallásúak Marosvásárhelyt létesített kollégiumát, ahol a latin nyelvű tárgyakat, a keleti nyelveket, a filozófiát, a matematikát és a teológiát tanítják (vö. 1. 260. §); a másik a jogtudományi, vagyis a tekintetes Királyi Tábla, ahol – nevezetesen a bíróknál, vagyis az elnöknel, az ítélmestereknél és az ügyvédeknel – a hites táblai írnokok, közönségesen a kancellisták tanulják a hazai törvényeket és a polgári törvényszékek bíraskodási gyakorlatát (1. 191. §). Alsófokú iskolák a nagyobb falvakban is vannak.

Most nem kezdek hozzá azoknak az „iskolai embereknek” (ahogy Cicero nevezi őket) a felsorolásához, akik ezen a vidéken születtek. Mutatóba legyen elég nagyméltóságú néhai gróf Lázár János úr, gyalakutai liber báró, méltóságos és főtisztelendő szentháromsági Szeredai Antal úr, a tekintetes Királyi Törvénnytábla prelátusa stb., dr. Mátyus István orvos. Ezekről tudós szellemi termékeikkel együtt megemlékeztünk (1. 279–280. §).

KATONAI ÜGYEK

271. §

Katonai helyőrség csak egy helységben, mégpedig a marosvásárhelyi várban található. A kvártélyos katonaságot pedig, amint a parancs előírja, a főbiztosok, a tartományi és katonai biztosok falvanként elosztják.

³⁵⁰¹ Vö. 2065. jegyzet. (Szerk. megj.)